

TAALANALYSE IN EEN MEERTALIGE ASIELPROCEDURE

Jan D. ten Thije, departement Nederlandse taal en cultuur, Utrecht Universiteit

1 *Inleiding*

De Nederlandse asielprocedure staat internationaal volop ter discussie. Het *politieke* debat draait om de doelen van het Nederlandse asielbeleid en heeft de afgelopen jaren het generaal pardon als inzet gehad. Het *publieke* debat gaat over de verwachtingen van een rechtvaardige toelating en een humanitaire behandeling van vluchtelingen enerzijds en de beheersing van de instroom van arbeids- en kennismigranten in Nederland anderzijds. In deze debatten wordt steeds vaker verwezen naar het internationale *wetenschappelijke* debat over linguïstische aspecten in asielprocedures (Eades e.a., 2003; Eades & Arends, 2004; Maryns, 2004).

Op de Anéla studiedag 'In Gesprek' confereerden een tiental experts¹ over hun verschillende ervaring en deskundigheid met betrekking tot meertaligheid in de asielprocedure. Ze formuleerden een aantal kernproblemen en relevante onderzoeksvragen, die node op beantwoording wachten. Taal kan immers van doorslaggevende invloed zijn in de asielprocedure. In mondelinge gehoren moeten asielzoekers - met behulp van een tolk - aannemelijk maken dat zij in aanmerking komen voor asiel. Deze interculturele communicatie verloopt zelden vlekkeloos. In het geval dat asielzoekers geen officiële documenten hebben, kan door middel van een taalanalyse getracht worden hun herkomst te bepalen. De gang van zaken rond de taalanalyse staat centraal in dit artikel.

Deze problematiek is exemplarisch voor een thematiek waar ook andere toegepaste taalwetenschappers mee te maken hebben. De taalwetenschapper kan niet op de stoel van - in dit geval - de beslisambtenaar van de IND gaan zitten, maar zijn vakinhoudelijke oordelen worden wel gebruikt door een functionaris als argument in een juridische procedure. Voor het maatschappelijke debat is daarom van belang als taalwetenschappers vast te stellen of de taalanalyse als linguïstische methode wetenschappelijk betrouwbaar en valide kan worden uitgevoerd. Verschillende aspecten zijn daarbij aan de orde gesteld:

---

1 Tijdens de workshop 'Meertaligheid in de asielprocedure' op de Anelastudiedag 'In Gesprek' op 20 april 2007 zijn presentaties gegeven door Gerard Dijkman (Pieters Advocatenkantoor, Utrecht), Tina Cambier, Gerard Tolsma, Anne-Marieke Samson (Bureau Land en Taal van de Immigratie en Naturalisatie Dienst, Den Haag), Myrthe Bronsdijk (Taalstudio, Amsterdam), Vincent de Rooij (Universiteit van Amsterdam), Yayha E-rramdani (Universiteit van Tilburg), Carolien Brinks, Jeanine Deen & Saskia Visser (Universiteit Groningen). Als referent trad op Maaike Verrips (Taalstudio, Amsterdam). De auteur was organisator van de workshop en dankt de deelnemers, de redactie en de gastredacteur voor hun constructieve commentaren op een eerdere versie van dit artikel.

- Kan überhaupt op basis van iemands taalgebruik worden vastgesteld, waar iemand vandaan komt?
- Zo ja, welk taalmateriaal heeft een taalanalist nodig om tot een valide en betrouwbare taalanalyse te komen?
- Wat zijn beperkingen van de taalanalyse? Voor welke gevallen kan een taalanalyse betrouwbaar worden uitgevoerd, voor welke niet? Voor welke talen en voor welke taalgebieden?
- Welke bijdrage kan een taalanalyse in een bepaald geval aan een asielbeslissing leveren?
- Hoe beïnvloedt de institutionele interactiestructuur het eliciteren van taaldata?
- Hoe beïnvloedt de rol van de tolk de elicitatiedoelen?
- Welke professionele eisen moeten aan de taalanalist worden gesteld?

Een antwoord op deze vragen draagt bij aan een betere linguïstische onderbouwing en professionalisering van de taalanalyse.

In dit artikel worden enkele van de genoemde vragen over de taalanalyse nader uitgewerkt. Allereerst wordt de asielprocedure samengevat. De plaats van de taalanalyse daarbinnen wordt aangeduid. Vervolgens wordt ingegaan op de institutionele gespreksstructuur, de rol van de tolk, die van de taalanalist en de contra-expert bij de taalanalyse. Dan wordt de bijzondere positie van kinderen in de asielprocedure aangestipt. Ten slotte worden enkele voorstellen voor internationaal onderzoek gedaan.

2 De asielprocedure

Om de meertaligheid binnen de asielprocedure te beoordelen is het zinvol een korte schets te geven van de Nederlandse asielprocedure.

Direct na de indiening van hun aanvraag bij de Immigratie en Naturalisatie Dienst (IND) worden asielzoekers gehoord. Dit gesprek heet het *eerste gehoor* en is bedoeld om de “identiteit, nationaliteit en de reisroute vast te stellen, zo mogelijk aan de hand van documenten” (Doornbos, 2003, 76). Binnen 48 uur in het geval van de zogenaamde AC procedure of anders na zes dagen volgt het *nader gehoor*². Daarin zetten asielzoekers hun vluchtrelaas en motieven uiteen. In de praktijk wordt ook veel tijd besteed aan controle en correctie van het schriftelijke verslag van het eerste gehoor (ibidem, 152). Voor beide gehoren zijn tolken beschikbaar. Hun advocaat bespreekt vervolgens de IND-rapporten van de gehoren met de asielzoeker. Er bestaat dan de mogelijkheid om binnen een bepaalde termijn correcties en aanvullingen op de gehoren aan de IND toe te sturen. Dit is van belang omdat het in de regel niet mogelijk is om het vluchtverhaal later in de rechtsprocedure aan te vullen.

De IND maakt op basis van het dossier inclusief de aanvullingen van de advocaat een *voornemen* bekend over de afhandeling van de aanvraag. De asielzoeker krijgt vervolgens de gelegenheid zijn zienswijze hierop mede te delen. Dan neemt de IND een definitieve *beslissing*. Asielzoekers kunnen tegen een negatieve beslissing in *beroep* gaan bij

---

² De zogenaamde AC-procedure was oorspronkelijk voor uitzonderingsgevallen bedoeld zoals evident ongegronde aanvragen van bijvoorbeeld rugzaktoeristen. Inmiddels is deze versnelde procedure de standaard geworden; alleen als de IND meent dat een asielverzoek inwilligbaar is, wordt van afdoening binnen 48 uur afgezien. De tijdsdruk op gehoren is daardoor navenant toegenomen.

de rechtbank. Bij afwijzing van dit beroep staat de weg open voor een *hoger beroep* bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Mondeling communicatie staat centraal in de eerste fase van de asielprocedure. Vaak hebben asielzoekers helemaal niets bij zich om hun vluchtverhaal te onderbouwen. Hun mondelinge weergave van het verhaal en de wijze waarop dat op schrift wordt gesteld is cruciaal voor het verdere verloop. Een zorgvuldige beslissing van de IND op een asielverzoek hangt dus voor een belangrijk deel af van de kwaliteit van de eerste gesprekken.

Doornbos (2003, 247) stelt dat de gehoren in een uiterst complexe gespreksituatie plaats vinden. Op basis van observaties bij 138 vraaggesprekken van de IND en 48 gesprekken bij de rechtsbijstand concludeert zij dat “asielzoekers opvallend weinig zelf aan het woord komen”. Zij pleit ervoor dat meer tijd voor de gehoren wordt ingeruimd waardoor rust en ruimte ontstaat zodat er een betere beoordeling kan worden gemaakt van de gegrondheid en ongegrondheid van een verzoek. Dat voorkomt dat asielzoekers ten onrechte worden afgewezen, maar ook dat personen ten onrechte - bijvoorbeeld als zij zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdrijven - worden toegelaten. Er wordt nu veel tijd besteed aan het navragen van informatie die de asielzoeker niet kan verstrekken of aan het voorleggen en bespreken van (vermeende) tegenstrijdigheden in het vluchtverhaal. Hoe geringer de mogelijkheid tot mondelinge onderbouwing van het vluchtverhaal hoe meer de vluchteling verwordt tot een ‘papieren asielzoeker’. Doornbos besteedt geen aandacht aan het taalanalyse-interview. Daarom wordt er in dit artikel uitgebreid op ingegaan.

3 *Het taalanalyse-interview*

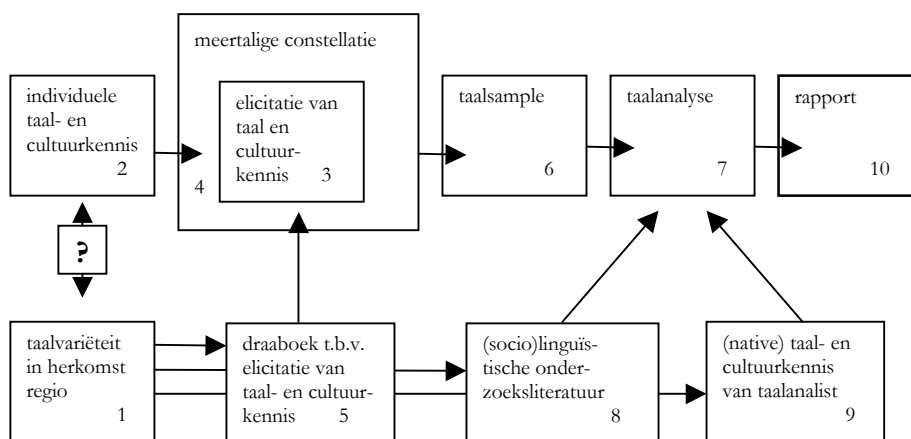
De taalanalyse neemt een bijzonder plaats in in de asielprocedure. Het doel is asielzoekers de gelegenheid te bieden hun herkomst aannemelijk te maken door de talen te spreken van de regio die zij als gebied van herkomst hebben opgegeven. Er zijn drie toepassingen van de taalanalyse. (1) Het is een tegemoetkoming aan asielzoekers die hun herkomst niet kunnen bewijzen. (2) De taalanalyse wordt ingezet als herkomstonderzoek bij detentie of bij (verplichte) terugkeer naar het land van herkomst. (3) Als asielzoekers liegen over hun herkomst kan de taalanalyse gebruikt worden om uitsluitel daarover te bieden. Sinds Ayaan Hirsi Ali weet iedereen dat liegen over je naam een grond kan zijn voor intrekking van de verblijfsvergunning. Het is duidelijk dat bij deze verschillende toepassingen het belang van de asielzoeker bij de taalanalyse verschilt. Dat kan gevolgen hebben voor hun participatie in de taalanalyse.

Bij twijfel over herkomst geeft de IND haar afdeling Bureau Land en Taal (BLT) de opdracht tot een taalanalyse. De asielzoeker kan zo aan de op hem rustende verplichting voldoen om door hem opgegeven herkomst aannemelijk te maken. Het is aan de asielzoeker om van deze gelegenheid gebruik te maken. Het is aan de IND-ambtenaar om de asielzoeker hier expliciet de gelegenheid toe te bieden. De bewijslast ligt dus bij de asielzoeker.

Als asielzoekers niet akkoord gaan met de conclusie van de taalanalyse krijgen zij twee weken de tijd om zelf en op eigen kosten een contra-expertise aan te vragen. De IND kan daartoe uitstel verlenen, maar is dat niet verplicht. De Taalstudio in Amsterdam is een organisatie die in Nederland een dergelijke contra-expertise kan

verzorgen. Hetzelfde taalmateriaal - verzameld in het interview - wordt door een linguïst nogmaals geanalyseerd. Het contra-expertise rapport wordt weer aan de IND gestuurd. Deze heeft vervolgens de plicht zich te vergewissen van de zorgvuldigheid van het deskundigenonderzoek dat door de IND in opdracht is gegeven aan het BLT.

Als de IND op grond van alle gegevens in het dossier het asielverzoek afwijst, en de advocaat tegen die beslissing in beroep gaat, wordt het hele dossier aan de rechter voorgelegd. De rechter mag de zaak niet inhoudelijk toetsen en geeft ook geen oordeel over de inhoud of strekking van de taalanalyse of over de contra-expertise.

Figuur 1: Taalanalyse naar Nederlands model

Bovenstaand model vat de procedure van de taalanalyse (naar Nederlands model) kort samen. Doel is de asielzoekers de gelegenheid te geven twijfel weg te nemen over de door hen opgegeven herkomst. De vooronderstelling achter de procedure is dat van een vreemdeling die daadwerkelijk in een bepaald gebied is opgegroeid verwacht mag worden dat hij ten minste één van de taalvarianten spreekt die gangbaar zijn in dat gebied (1), en dat hij die spreekt (2) zoals die taal in dat gebied gesproken wordt. Daarnaast wordt hij geacht culturele kennis over deze streek te bezitten. Om dat te controleren wordt het *taalanalyse-interview* (3) georganiseerd. Om de standaardisering en betrouwbaarheid te bevorderen heeft de IND een gedetailleerd - niet openbaar - *Draaiboek Taalanalyse* (5) opgesteld voor haar ambtenaren. Het taalanalyse-interview vindt plaats in een meertalige constellatie (4): de IND-ambtenaar spreekt Nederlands en de asielzoeker in de regel niet. Er is een tolk aanwezig om te vertalen. In de eigenlijke *taalanalyse* (7) beoordeelt een *taalanalist* het verzamelde *taalsample* (een audio-opname van het gesprek) (6). De taalanalist werkt onder verantwoordelijkheid van een linguïst die in vaste dienst is van de IND. De taalanalist wordt vooraf uitvoerig getest op zijn geschiktheid als taalanalist, waarbij o.a. zijn kennis van de relevante taalvarianten en van de taalsituatie in het betreffende gebied wordt getoetst. Voor de taalanalyse kunnen de taalanalisten gebruik maken van linguïstische beschrijvingen uit literatuur over de taalvariëteit (zoals fonetisch, morfologisch, syntactische en lexicale kenmerken). In hun rapporten wordt echter zelden naar vakliteratuur verwezen (8). Zij baseren hun oordeel op hun eigen taal- en cultuurkennis als *native speaker* van de desbetreffende taalvariant

(9). De taalanalist legt zijn bevindingen vast in een schriftelijk rapport en bespreekt deze met de linguïst van de BLT. Bij deze controle kunnen de linguïsten ook het asioldossier en de IND-interne documentatie betrekken. Zij hebben ook inzage in ambtsberichten van het ministerie van buitenlandse zaken over de veranderingen in de stand van zaken in relevante regio's. Uiteindelijk stelt BLT een advies op voor de IND, dat één van de argumenten is bij de besluitvorming over de asieltokening.

4 Een geval

Een concreet geval kan de mogelijkheden en de beperkingen van de taalanalyse in de asielprocedure verduidelijken. Duidelijk wordt hoe taalwetenschappelijke en juridische expertise op elkaar inwerken. Advocaat Dijkman presenteert in de workshop het geval van een Soedanese man, 28 jaar oud, die volgens eigen zeggen afkomstig is uit het Nuba-gebied en wel van de stam Abu-Hashim. Het Nuba gebied had bij zijn vlucht een categoriale bescherming, waardoor individuele toetsing toen niet nodig was. Inmiddels is deze categoriale bescherming vervallen en worden asielzoekers individueel getoetst. De IND vindt in zijn geval dat hij onterechte gegevens heeft gegeven en heeft daarom het BLT om een taalanalyse gevraagd.

De asielzoeker meldt dat de taal van vaderzijde Abu-Hashim is. Zelf zegt hij geen actieve kennis van deze taal te hebben. De taal van moederzijde is Neming, dat hij een beetje meester is. Thuis werd Arabisch gesproken. Ten tijde van het gehoor was de asielzoeker al vijf jaar in Nederland. Tijdens het gehoor werd hij in de gelegenheid gesteld alle talen te spreken die hij beheerst. Het gesprek vond plaats in het Arabisch en Abu-Hashim.

De conclusies uit het IND-rapport van Dijkman als volgt samen. Volgens de taalanalyse komt de man uit Soedan en kan hij etnisch gezien geen afstameling zijn van één de stammen uit het Nuba-gebied en is hij niet afkomstig uit het Nuba-gebied. Volgens Dijkman baseert de BLT zich daarbij op een ambtsbericht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, waarin staat dat iedereen die uit Nuba komt een Nuba taal spreekt. Of dit bericht op taalwetenschappelijk onderzoek is gebaseerd is volgens Dijkman onduidelijk. De taalanalyse concludeert dat op basis van zijn spraak de asielzoeker niet te herleiden is tot een spraak- en cultuurgemeenschap binnen het Nuba-gebied: hij spreekt namelijk geen Nuba-taal. In het interview blijkt de asielzoeker bovendien geen concrete en correcte informatie over deze streek naar voren te kunnen brengen. Hij noemt als plaatselijke stam de 'Abu-Hashim', maar deze informatie is volgens de taalanalyse onjuist. Evenals de bewering dat de gesproken taal aldaar Katcha is.

De asielzoeker organiseert voor zichzelf een contra-expertise. De contra-expert concludeert dat de asielzoeker uit Soedan komt en niet uit het Nuba-gebied. Op basis van het gespreksmateriaal stelt de contra-expert vast dat de asielzoeker is te herleiden tot de stam Kadugli. De contra-expert stelt dat het niet vreemd is dat de asielzoeker geen Nuba-taal spreekt. Hij weet weliswaar niet de naam van zijn stam, maar in de desbetreffende streek bestaat wel een groep mensen die zich Abu-Hashim noemen. De contra-expert meldt in zijn rapport dat er duidelijk spanning merkbaar is tussen de betrokkenen tijdens het interview.

In een reactie op het rapport van de contra-expert stelt de BLT vervolgens dat de deskundigen het klaarblijkelijk met elkaar eens zijn. Het BLT concludeert: “De gemachtigde draait hier de zaak op zijn kop. Het is immers niet aan de IND om te ‘bewijzen’ dat betrokkene geen Nuba is. Het is geheel aan betrokkene zelf om zijn gestelde herkomst en etniciteit aannemelijk te maken. De taalanalist en de contra-expert zijn het er over eens dat betrokkene hierin niet is geslaagd.”

Dit geval laat volgens Dijkman zien hoe de taalanalyse zodanig is ingebed in een juridische procedure, dat niet linguïstische interpretatie, maar juridische of politieke inschattingen van Buitenlandse Zaken de doorslaggevende argumenten leveren bij de besluitvorming. Volgens Dijkman gaat BLT in zijn reactie niet in op taalwetenschappelijk onderzoek, maar verwijst naar Raad van State die stelt dat deze methode betrouwbaar is. Volgens hem negeert zij daarmee de analyse van de sociaal wetenschapster Lensvelt-Mulders, die onlangs in een onderzoek de wetenschappelijke betrouwbaarheid van de taalanalyse methode in twijfel trok (Lensvelt-Mulders, 2006). Ten tijde van de workshop had de rechter nog geen uitspraak gedaan in deze zaak.

Het geval illustreert op indringende wijze de vragen die in de inleiding van dit artikel genoemd zijn. In vele gevallen kan een taalanalyse uitsluitend geven, maar het zijn de uitzonderingsgevallen die haar algemene betrouwbaarheid en validiteit uiteindelijk bepalen. Als iemand bijvoorbeeld een dialect spreekt dat niet alleen in zijn eigen gebied maar ook in een ander land of gebied gesproken wordt, kan de taalanalyse geen uitsluitend bieden. Iemand die niet is opgegroeid in het land waar hij de nationaliteit van heeft, kan wel een taalanalyse krijgen, maar die levert dan geen bevestiging van zijn nationaliteit op. In dergelijke gevallen komt de IND tot bovenstaande conclusie: “betrokkene is er niet in geslaagd door middel van de taalanalyse de twijfel aan zijn herkomst weg te nemen”. Dat kan een belangrijk argument zijn voor een negatieve beslissing in de asielprocedure. Voor taalwetenschappers is het van belang te bespreken wat de beperkingen zijn van door hen uitgevoerd toegepast linguïstisch onderzoek en hoe zij deze beperkingen tegenover niet-linguïsten verwoorden.

5 De institutionele structuur van het taalanalyse-interview

Laten we preciezer proberen te omschrijven waar het in een taalanalyse interview institutioneel gezien om draait. Het taalanalyse-interview is een voorbeeld van wat Gumperz (1982) een *gate keeping situation* noemt. Het is een gesprek tussen een vertegenwoordiger van een institutie en een cliënt, op basis waarvan de institutie cruciale beslissingen neemt over de biografie van de cliënt. Doornbos spreekt van de communicatie tussen een *one-shotter* en een *repeat player* (Doornbos, 2003, 14). Bronsdijk (2007) laat zien hoe de doelstellingen van het taalanalyse-interview met elkaar in tegenspraak kunnen komen. Enerzijds is het gesprek een vorm van een examen, waarin de taal- en cultuurkennis van de asielzoeker getoetst worden. Anderzijds moet de asielzoeker vrij en authentiek kunnen spreken. De IND-ambtenaar treedt op als gespreksleider, maar heeft een standaardvragenlijst uit het Draaiboek Taalanalyse. Al naar gelang de ervaring van de ambtenaar weet hij de standaardvragen op de betreffende asielzoeker toe te snijden en in te gaan op zijn reacties, maar het komt ook voor dat de IND-ambtenaar de vragen gewoon voorleest.

E-rramdani stelt in zijn bijdrage dat bij asielzoekers grote verschillen zijn vast te stellen ten aanzien van hun participatie en het talige register dat ze in de gesprekken gebruiken. Dat hangt samen met hun leeftijd, opleiding, geslacht, culturele achtergrond en hun vaardigheid om hun verhaal voor het voetlicht te brengen. Het Draaiboek doet enerzijds een beroep op het formele register als vragen gesteld worden over geografische of cultuurhistorische gegevens over de herkomstregio, anderzijds wordt op een informeel register een beroep gedaan bij vragen naar allerlei alledaagse culturele gewoontes. Afhankelijk van hun opleiding zijn asielzoekers er beter toe in staat deze wisseling in het gevraagde register geloofwaardig en adequaat te verwoorden. Vooral laagopgeleiden komen tot onsamenhangende antwoorden, waarbij zij veel informatie bij de interviewer en de tolk bekend veronderstellen. Ook de logische of chronologische opbouw van hun betoog kan heel zwak zijn. Dat is niet terug te voeren op hun taalvaardigheid, maar eerder op hun opleiding.

Het gebrek aan samenhang in het gesprek kan tevens het gevolg zijn van de gestandaardiseerde structuur. Uit discourse analytische literatuur (Houtkoop-Steenstra, 2000) is bekend dat een standaardvragenlijst contra-productief is bij het structureren van een spontaan verlopend gesprek. Standaardvragenlijsten kunnen ertoe leiden dat vragen gesteld worden over kwesties, die de geïnterviewde zojuist al spontaan beantwoord heeft. De herhaling van vragen kan de geïnterviewde opvatten als een teken dat zijn eerder gegeven antwoord onvoldoende of onjuist wordt bevonden. Dat draagt bij tot onzekerheid van de kant van de geïnterviewde, waardoor deze minder in het gesprek zal participeren. De verminderde deelname kan door de IND-ambtenaar vervolgens als een weigerachtige houding van de asielzoeker worden opgevat. Zo ontstaat de negatieve communicatieve spiraal die uit onderzoek naar interculturele communicatie in andere institutionele settings bekend is (Seifert, 1996). De over en weer negatief vooronderstelde opstelling werkt als *self-fulfilling prophecy* met misverstanden en een *communication breakdown* als gevolg. De weigerachtige opstelling komt in het dossier en is in het nadeel van de asielzoekers. Deze effecten zijn tegengesteld aan de primaire doelstelling van het interview, namelijk de elicitering van zoveel mogelijk authentiek taalgebruik als basis voor een betrouwbare taalanalyse. In de visie van BLT worden deze communicatieproblemen juist veroorzaakt doordat de vreemdeling een herkomst heeft opgegeven die niet klopt met zijn daadwerkelijke herkomst. Een dergelijk conclusie vooraf zou door een betrouwbare en valide procedure echter geen invloed mogen hebben op het verloop van het gesprek.

6 De tolk

Een bijzondere taak is weggelegd voor de tolk in het taalanalyse-interview. Zijn taak is primair het overbruggen van de communicatieve breuk die ontstaat door het verschil in taalcompetentie tussen de primaire sprekers. Zonder tolk kunnen zij elkaar niet verstaan (Wadensjö, 1992; Bot, 2005). In het geval van het taalanalyse-interview zijn er echter aanvullende eisen en verwachtingen (Bronsdijk, 2007). Om de asielzoekers zoveel mogelijk in hun eigen taalvariëteit te laten spreken is de keuze van de juiste tolk van groot belang. Uit de literatuur over taalaccommodatie (Giles e.a., 1991) is bekend dat personen zich aanpassen aan de taalvariëteit van de institutioneel hogere in het gesprek. Aangezien de tolk als vertegenwoordiger van de institutie optreedt, is het mogelijk dat

de asielzoeker zich zal aanpassen aan het taalgebruik van de tolk. Anderzijds is het de tolk die gewend is zich beroepsmatig aan te passen aan de taalsituatie in het gesprek. Het bestaan van deze accommodatieverschijnselen wordt door alle betrokkenen onderkend, maar de precieze invloed op de taalanalyse is nooit systematisch onderzocht.

Op basis van een pilot-studie laat Bronsdijk (2007) zien dat de inbreng van de tolk in het taalanalyse-interview sterk kan verschillen. Er zijn tolken die zich strikt aan hun vertaalopdracht houden en hun inbreng beperken tot het vertalen van de bijdrage van de primaire sprekers. Er zijn ook tolken die zich - tegen hun officiële taakstelling in - als organisator van het gesprek opstellen en in bepaalde gevallen ook de rol van de interviewer overnemen en in zijn naam vragen stellen. Bij deze tolken vond Bronsdijk vaker het gebruik van zgn. *clarification turns*. Dat zijn sequenties die er op gericht zijn potentiële misverstanden te voorkomen door navraag te doen bij de primaire sprekers. Als tolken zich actief in het gesprek mengen en een derde gesprekspartij worden, moeten zij wel duidelijk maken in wiens naam zij spreken: namens zichzelf of namens één van de primaire sprekers. Als dit nagelaten wordt, kunnen juist daardoor weer andere misverstanden ontstaan (Knapp & Knapp-Potthoff, 1987; Bührig e.a., te verschijnen)

Het tolkenbeleid van de IND moet dus aan hoge eisen voldoen. Dit beleid wordt door Tina Cambier (BLT) tijdens de workshop als volgt gekarakteriseerd. De IND maakt gebruik van rond de 500 tolken in 92 talen. De IND zorgt ervoor dat tolken werkzaam binnen een bepaalde regio en taal even vaak ingezet worden, zodat er geen excessen in inkomsten ontstaan en er geen ruimte is voor persoonlijke voorkeuren van planners. Men probeert de keuze van de tolk zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de taal die de asielzoeker opgeeft als de zijne. Tolken worden regelmatig geëvalueerd. Bij onvoldoende functioneren kan de tolk van de tolkenlijst verwijderd worden. Er is een speciale onafhankelijke Klachtenadvies-commissie Tolken, die klachten behandelt.

Ondanks de nagestreefde zorgvuldigheid signaleert het BLT diverse problemen. In de eerste plaats kan het zijn dat er geen tolk beschikbaar is die alle gewenste talen van de asielzoeker beheerst. In de tweede plaats kan het zijn dat er geen tolk beschikbaar is, die zowel de gewenste taal beheerst als uit de beoogde regio afkomstig is. Het komt ook voor dat de beoogde combinatie van taal en regio zo zelden voorkomt of een dergelijk kleine minderheid vormt in het gebied dat er geen tolk beschikbaar is. Als er geen geschikte tolk beschikbaar is, wordt met twee tolken gewerkt.

Een ander type probleem ontstaat als tijdens het gesprek blijkt dat de asielzoeker slechts geringe beheersing heeft van de taal of talen die hij zegt te spreken. Tevens is het mogelijk dat blijkt dat de asielzoeker en tolk elk een andere taalvariant spreken. In beide gevallen wordt de IND-medewerker geacht ter plaatste te beslissen of het gesprek kan worden voortgezet. Als communicatie mogelijk lijkt, vereist het beleid dat het gesprek doorgang vindt.

Ten slotte kan het voorkomen dat de asielzoeker meer talen spreekt dan de tolk beheerst. In dat geval biedt het Draaiboek Taalanalyse aparte instructies. De IND-ambtenaar wordt in dat geval geacht open vragen te stellen, die de asielzoeker in de betreffende variëteit beantwoordt. Bovendien wordt er gewerkt met een woordenlijst en gerichte opdrachten zodat het benodigde taalsample toch tot stand komt.

Bij de problemen die het BLT signaleert gaat het dus om de problemen die samenhangen met de afstemming van de tolkkeuze op de beweerdde taalvariëteit(en) van asielzoekers. Het genoemde discourse analytische onderzoek laat zien wat het effect is van de tolk op de interactie tussen de IND-ambtenaar en de asielzoeker. Het zou zinvol zijn ook in andere fases van de asielprocedure te achterhalen of de genoemde interactie-

verschijnselen zich voordoen. De IND overweegt op dit moment ook andere gehoren op de band op te nemen om zo de dienstverlening te kunnen verbeteren (IND, 2007, 24).

7 De positie van taalanalisten en de contra-experts

Veel van besproken accommodatie- en interactieproblemen zijn te herleiden tot het methodische probleem - bekend uit de sociolinguïstiek - dat Labov de *observer's paradox* heeft genoemd (Labov e.a., 1968). Het betreft de paradox dat de observatie en registratie van taalgebruik de authenticiteit van datzelfde taalgebruik aantast. Een wetenschapper die geïnteresseerd is in natuurlijk taalgebruik, kan deze taalvariëteit niet eliciteren zonder zijn data zelf te beïnvloeden, zodat ze niet meer natuurlijk zijn. Met dit probleem wordt elk empirisch taalonderzoek geconfronteerd en taalonderzoekers zullen telkens opnieuw verantwoording moeten afleggen over de wijze waarop zij dit probleem hebben gehanteerd. Dat geldt dus ook voor de taalanalyse. Een van de centrale vragen over de validiteit en betrouwbaarheid van de taalanalyse betreft de kwestie hoe deze methodische reflectie systematisch in de procedure is ingebouwd.

De personen, van wie je het eerst verwacht dat zij tot een methodische reflectie in staat zijn, zijn de linguïsten en de contra-experts. De taalanalisten van IND voeren de feitelijke taalanalyse uit, maar zijn niet geschoold in een dergelijke wetenschappelijke reflectie. Zij worden daarom begeleid door linguïsten van het Bureau Land en Taal. Hier ligt een van de kernpunten van het internationale wetenschappelijke debat over de taalanalyse, namelijk de vraag welke professionele kennis vereist is bij de taalanalyse. Is het voldoende - of zelfs wenselijk - dat een *native speaker* optreedt als taalanalist, of is een linguïstische opleiding een vereiste is het mogelijk deze verschillende soorten expertises in de taalanalyse te combineren?

Een internationale groep linguïsten heeft *Guidelines* opgesteld voor de taalanalyse, waarbij linguïstische expertise één van de centrale punten is (Language and National Origin Group, 2004). Het BLT is op dit punt een andere mening toegedaan. Het onderschrijft de principes van de Guidelines, maar vindt dat het belang van *native competence* onterecht als irrelevant wordt afgedaan. Bovendien ontbreekt in de Guidelines in de ogen van de BLT een controle en toetsing van linguïstische experts vanuit het perspectief van een native speaker.

Deze discussie kan worden verdiept door te kijken naar de commentaren van contra-experts op de taalanalyse-interviews (De Graaf & Van den Hazelkamp, 2006). Hoewel deze commentaren geen systematische reflectie inhouden, geven ze wel een indruk van de aard van de problemen die contra-experts telkens tegenkomen. Zij noemen de formele setting van interview, de problematische rolverdeling tussen de interviewer en de tolk, en de aard van de vragen die aan de asielzoeker gesteld worden. De eerdergenoemde onvoorspelbare en onsystematische accommodatie-effecten worden ook regelmatig genoemd.

De Rooij, zelf als contra-expert actief, voegt nog een probleem aan deze opsomming toe (De Rooij, 2003). Hij bespreekt het voorbeeld van dialectsprekende mensen van het platteland die een hoogopgeleide tolk uit een stad treffen en dan niets meer zeggen, of steeds de tolk slecht verstaan en zelf ook slecht worden begrepen. Volgens het IND-beleid wordt de IND-ambtenaar geacht een dergelijke *mismatch* tussen taal-

variëteit van de tolk en van de asielzoeker tijdens het gesprek te beoordelen. De IND-ambtenaren blijken in de praktijk hiertoe niet in staat te zijn. Het gevolg is dat interviews worden voortgezet, terwijl ze beter hadden kunnen worden afgebroken. Het BLT meldt dat wanneer een taalanalyse op een ondeugdelijk gesprek is gebaseerd, zij om een nieuw gesprek verzoekt. Dit komt naar hun zeggen echter zelden voor.

Contra-experts melden ook het probleem dat IND-ambtenaren niet in staat zijn - en ook niet in staat kunnen worden geacht - om tijdens het gesprek de kwaliteit van vertalingen van de tolk te controleren. Deze vertalingen blijken echter in voorkomende gevallen problematisch, omdat tolken kleine en grote fouten maken (Bronsdijk, 2007). Contra-experts zien deze beperkingen van de gehanteerde methode (Corcoran, 2004; Dikker & Verrips, 2004).

De commentaren laten zien dat de tolkproblematiek bij de taalanalyse verschilt van die bij andere gesprekken in de asielprocedure. Bij de gehoren is een correcte vertaling cruciaal vanwege de waarheidsvinding. Bij de taalanalyse is dat anders. Enerzijds is bij de taalanalyse een correcte vertaling minder noodzakelijk, omdat het opgenomen gesprek uiteindelijk beluisterd zal worden door de taalanalist die de taal zelf spreekt. Anderzijds is een adequate vertaling wel relevant voorzover in deze interviews ook culturele kennis getoetst wordt. De doelstellingen van de taalanalyse leiden dus tot tegenstrijdige eisen aan de tolk.

Op basis van de commentaren van de contra-experts kan ten slotte nog een andere kwestie besproken worden, namelijk hoe toegepast taalwetenschappers hun bevindingen over de taalanalyse tegenover 'professionele leken' moeten formuleren. De vraag is of linguïsten zich voldoende bewust zijn van de beperkte voorstelling die leken, die besluiten nemen op basis van hun taalonderzoeken, hebben van de taalanalyse. Deze 'professionele leken' associëren de taalanalyse volgens advocaat Dijkman veelal met het gegeven dat mensen uit Limburg makkelijk te herkennen zijn aan hun zachte 'g', zoals mensen uit Groningen aan hun nasale 'n'. Deze evidenties zijn bij de taalanalyse van Afrikaanse talen veel minder voor de hand liggend, zoals uit het besproken geval is gebleken. Bij de vorming van natie-staten in Afrika heeft de taal immers een heel andere rol gespeeld dan in Europa. Voor Europese staten was de standaardisering van één taal voor elk van de natie-staten een hoeksteen. In Afrika zijn de staatsgrenzen door de Europese kolonisatoren op de tekentafel bepaald. Daarbij hebben ze zelden rekening gehouden met taal- en cultuurgemeenschappen ter plaatse. De gevolgen van deze historische complexiteit zijn de lezers van taalanalyse rapporten zich zelden bewust.

De vraag is dus of deze beperkingen wel duidelijk genoeg door de linguïsten in hun de rapporten worden duidelijk gemaakt. Zij schrijven hun rapporten voor niet-linguïstisch geschoolde lezers. Enerzijds willen ze hun oordeel onderbouwen met verwijzingen naar linguïstische literatuur, anderzijds moeten ze publieksgericht schrijven. Het gevolg van dit dilemma kan zijn dat 'lekenlezers' - zoals advocaten en IND-beslisambtenaren - in het vervolg van de asielprocedure onvoldoende de beperkingen herkennen, die aan de desbetreffende taalanalyse kleven.

8 *Kinderen in de asielprocedure*

Een bijzonder probleem dat Deen en Brinks aan de orde stelden betreft de positie van kinderen binnen de asielprocedure. Bij beslissingen over de toekomst van asielzoekers

zijn hun kinderen een direct belanghebbende partij. Alleenstaande minderjarige asielzoekers kunnen al van vier jaar zelfstandig gehoord worden. Als het kind niet gehoord wordt, betekent dit een schending van de rechten van het kind. Dat leidt tot de juridische vraag hoe een kind betrokken kan worden in de procedure en of het mogelijk is een vragenlijst op te stellen, die juristen kunnen hanteren in het vreemdelingenrecht. Voor linguïsten speelt de vraag hoe het gehoor zo georganiseerd kan worden dat uitingen van kinderen betrouwbaar zijn.

Onderzoek van Elbers & Kelderman (1994) en Mulder & Vrij (1996) laat zien dat kinderen coöperativiteit van volwassenen verwachten. Het is dus een noodzaak in gehoren met kinderen het doel van de interactie, de bedoelingen van de deelnemers en de gehanteerde conversatieregels steeds te expliciteren. Deze vraag staat centraal in een kleinschalig experimenteel onderzoek (Brinks, 2006; Plantenberg e.a., 2007), waarin acht kinderen van 8 - 12 jaar zijn bevroegd. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het geven van de sociale conversationale regels in een interactie tussen een kind en een autochtone volwassene inderdaad leidt tot het geven van een betrouwbaarder verslag, tot meer correcte informatie met betrekking tot vragen over tijd en plaats, tot meer en correctere details en tot minder foutieve informatie. Bovendien vergroot het expliciteren van conversatieregels dat kinderen een zekerdere houding aannemen en zich minder beïnvloedbaar opstellen.

Het is van belang dergelijk onderzoek uit te voeren in de authentieke institutionele context bij voorkeur in gehoren met kinderen met meer deelnemers van verschillende leeftijdsgroepen. Er zijn echter ook twijfels bij het horen van kinderen (Bommeljé, 2003). De verkregen gegevens kunnen ook tegen kind, ouders en andere (minderjarige) familieleden worden gebruikt. Bovendien is de institutionele situatie in het geval van kinderen lastig: het is een combinatie van interculturele en institutionele communicatie, waarin kinderen met posttraumatische stress te kampen hebben. Daardoor nemen ze net als hun ouders een zelfbescherminghouding aan.

Het IND heeft inmiddels een speciale unit in het leven geroepen voor het horen van kinderen. Het zou zinvol zijn genoemde interactieverschijnselen in authentieke situaties te onderzoeken.

9 *Onderzoek naar alternatieven en verbetering*

Dit artikel biedt een beknopt overzicht van de stand van zaken rond de praktijk en het onderzoek naar meertaligheid in de asielfprocedure en die van de taalanalyse in het bijzonder. Hoewel deskundigen kritisch zijn over de uitvoering van de taalanalyse, wijzen ze het instrument niet bij voorbaat af. Wel moet dringend worden nagedacht over een verbetering van de procedure. Een aantal voorstellen en aanbevelingen passeren de revue.

Het zou zinvol zijn de opzet van de taalanalyse in verschillende landen te onderzoeken. Internationaal worden er verschillende modellen gebruikt. In Zwitserland spreekt de taalanalist zelf - zonder tussenkomst van een tolk - door de telefoon met de asielzoeker. Hoewel ook aan deze opzet bezwaren kleven, is het zinvol deze modellen met elkaar te vergelijken. Daarbij kan ook een derde model betrokken worden. Dit gespreksmodel is geïnspireerd op het sociolinguïstische interview (Spraedly, 1979) waarin personen hun levensverhaal vertellen. Het aantal gespreksdeelnemers wordt

bepikt. De interviewer wordt getraind en er wordt een informele setting gecreëerd. Uit de sociolinguïstiek is bekend dat informanten dan eerder geneigd zijn om hun primaire taalvariëteiten in een authentieke vorm te spreken. Het probleem van de accommodatie kan dan worden beheerst. Als bovendien in hetzelfde gesprek niet zowel de cultuurkennis gecontroleerd wordt als taalmateriaal verzameld wordt, draagt dat ook bij aan een meer informele setting.

De discussie over de opleidingseisen die aan de taalanalist en contra-expert worden gesteld is niet afgerond. Het standpunt van de Anéla en met haar dat van vele andere Europese taalwetenschappelijke beroepsverenigingen is duidelijk. Zij onderschrijven de *Guidelines* van de 'Language and National Origin group' en pleiten voor de inzet van linguïsten als taalanalisten en contra-experts. Een linguïstische opleiding draagt immers bij tot een noodzakelijke kritische houding bij de taalanalist en contra-expert. Linguïsten kunnen eerder de verschillende effecten van meertaligheid signaleren dan niet-linguïst geschoolde taalanalisten. Het BLT onderschrijft weliswaar de *Guidelines*, maar hecht ook groot belang aan de inzet van *native competence* bij de taalanalyse en stelt dat een linguïstische analyse zonder *native competence* zelfs risico in zich draagt. Voor toegepaste taalwetenschappers is het voor een onderbouwing van deze discussie van belang nader te kunnen onderzoeken waar de bijzondere bijdrage van de native speaker in de taalanalyse dan in bestaat. Het zou nuttig zijn dit aspect in bovengenoemd onderzoek te betrekken. Internationaal vergelijkend onderzoek is gewenst.

Afsluitend kan gesteld worden dat dit artikel een werkveld beschrijft waar toegepaste taalwetenschappers in gesprek met functionarissen in communicatie-intensieve beroepen zinvol en nuttig samenwerken. Zij dragen bij aan de oplossing van nijpende problemen. Het blijkt echter ook dat resultaten van taalonderzoek geïnstrumentaliseerd worden voor de oplossingen van andersoortige - in dit geval juridische - problemen. Een nadere reflectie op de voorwaarden en beperkingen van deze relatie tussen linguïstisch onderzoek en zijn toepassing is dringend gewenst.

Bibliografie

- Bommelijé, S. (2003). Kinderrechten in het Nederlandse vreemdelingenbeleid. Addendum bij: *Opgroeien in de lage landen*. Tweede rapport van het Kinderrechten-collectief over de implementatie van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind in Nederland. Amsterdam: Defence for Children International Nederland.
- Bot, H. (2005). *Dialogue interpreting in mental health*. Amsterdam: Rodopi.
- Brinks, C. (2006). "Ik kan je niet helpen met de antwoorden." *Institutionele en interculturele communicatie: een onderzoek naar de invloed van het expliciteren van sociale conversationale regels op de bijdrage van een allochtoon kind tussen de 8 en 12 jaar in interactie met een autochtone volwassene*. Scriptie Faculteit der Letteren, Rijksuniversiteit Groningen.
- Bronsdijk, M. (2007). *Interpreter in the language analysis interview: Translation machine or second interviewer?* Masterscriptie Faculteit der Letteren, Utrecht Universiteit.

- Bührig, K., House, J., & Thijs, J.D. ten (te verschijnen). Introduction: Translatory Action and Intercultural communication. In K. Bührig, J. House & J.D ten Thijs (Eds.), *Translatory Action and Intercultural Communication* (pp. 1-7). Manchester: St. Jerome Publishing.
- Corcoran, C. (2004). A critical examination of the use of language analysis interviews in asylum proceedings: a case study of a West African seeking asylum in the Netherlands. *Speech, Language and the Law*, 11, 200-221.
- Dikker, S., & Verrips, M. (2004). *Taalanalyse: een vak apart. Een literatuurstudie*. Monnickendam: De Taalstudio.
- Doornbos, N. (2003). *De papieren asielzoeker. Institutionele communicatie in de asielfprocedure*. Recht & Samenleving 18. Nijmegen: GNI Instituut voor Rechtssociologie & Centrum voor Migratierecht, Radboud Universiteit, Nijmegen.
- Eades, D., & Arends, J. (Eds.) (2004). *Speech Language and the Law Volume*. Special issue.
- Eades, D., Fraser, H., Siegel, J., McNamara, T., & Baker, B. (2003). Linguistic identification in the determination of nationality: A preliminary report, *Language Policy*, 2, 179-199.
- Elbers, E., & Kelderman, A. (1994). Ground Rules for Testing: Expectations and Misunderstandings in Test Situations. *European Journal of Psychology of Education*, 9, 111-120.
- Giles, H., Coupland, J., & Coupland, N. (Eds.). (1991). *Contexts of Accommodation: Developments in Applied Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Graaf, A. de, & Hazelkamp, C. van den (2006). Useful and reliable data for language analysis. In T. Koole, J. Nortier & B. Tahitu (Eds.), *Artikelen van de Vijfde Sociolinguïstische conferentie* (pp. 199-208). Delft: Eburon.
- Gumperz, J.J. (1982). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Houtkoop-Steenstra, H. (2000). *Interaction and the Standardized Survey Interview. The Living Questionnaire*. Cambridge: Cambridge University Press
- IND (2007). Tolken voor de IND. Een ochtend Zevenaar Asiel. *IND Context. Tijdschrift voor relaties van de IND*, 4, 22-24
- Knapp, K., & Knapp-Potthoff, A. (1987). The man (or the woman) in the middle: Discoursal aspects of non-professional interpreting. In W. Enninger, K. Knapp & A. Knapp-Potthoff (Eds.), *Analyzing Intercultural Communication* (pp. 181-211). Berlin: Mouton de Gruyter,
- Labov, W., Cohen, P., Robins, C., & Lewis, J. (1968). *A study of the non-standard English of Negro and Puerto Rican Speakers in New York City*. Cooperative Research Report 3288. Vols. I and II. Philadelphia: U.S. Regional Survey (Linguistics Laboratory, U. of Pa.)
- Language and National Origin Group (2004). *Guidelines for the Use of Language Analysis in Relation to Questions of National Origin in Refugee Cases*.
<http://www.taalstudio.nl/GuidelinesLA.pdf>, laatst bezocht 5 juni 2007.
- Lensvelt-Mulders, G. (2006). *Taalanalyse in methodologisch perspectief*. Utrecht: Vluchtelingenwerk.
- Maryns, K. (2004). *The asylum speaker: An ethnography of language and communication in the Belgian asylum procedure*. Master Thesis, Universiteit van Gent.
- Mulder, M., & Vrij, A. (1996). Explaining conversational rules to children: an intervention study to facilitate children's accurate responses. *Child abuse and neglect*, 20, 623-631.

- Plantenberg, M., Deen, J., & Visser, S. (2007). *Perspectief op de toekomst, interculturele gespreksvoering tussen hulpverlener en Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers*. Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie, Rijksuniversiteit Groningen.
- Rooij, V. de (2003). *Commentaar bij 'Reactie op schrijven van J. Detailleur betreffende taalanalyse en de situatie in West-Afrika'*. Monnickendam: Bureau Taalanalyse.
- Seifert, M. (1996). Probleme interkultureller Behördenkommunikation. *Deutsch Lernen*, 4, 329-352.
- Spraedley, J.P. (1979). *The Ethnographic Interview*. New York etc.: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Wadensjö, C. (1992). *Interpreting as Interaction*. Linköping: Linköping University.